

Turizm endüstrisinin kalkınmakta olan ülkelerin ekonomileri üzerindeki etkileri

DR. İBRAHİM BIRKAN

I. GİRİŞ

Konuya sistematik olarak yaklaşıldığında turizmin, kalkınmakta olan ekonomiler üzerindeki etkinliğini iki ana açıdan inceleyebiliriz.

1) Turizmin ekonomi üzerindeki doğrudan etkileri

- Turizmin dış ödemeler dengesindeki etkisi (Balance of payments),
- Turizmin istihdam üzerindeki etkisi,
- Turizmin gelirin tekrar dağıtılması üzerindeki etkisi,

2) Turizmin ekonomi üzerindeki dolaylı etkileri

- Turizmin çarpan (multiplier) etkisi,
- Turizmin bazı malların pazarlanması konusundaki etkisi,
- Turizmin devlet sektöründeki etkisi (vergiler).

Turizmin kalkınmakta olan ülkeler üzerindeki ekonomik etkileri incelenirken, uluslararası turizmi sağlayan aracı kuruluşların tümünün turizm pazarlarına kanalı içerisindeki yerlerinin ve katkılarının incelenmesi ve dikkate alınması gereklidir (Basu 1988, s. 88).

II. TURİZMİN EKONOMİ ÜZERİNDEKİ DOĞRUDAN ETKİLERİ

Dış ödemeler dengesindeki etkisi

Dış ödemeler dengesinin ana amacı, bir ekonominin dış dünya ekonomisiyle olan ilişkisini göstermektir. Bu söz konusu ilişki, yerli mal ve hizmetlerin diğer ekonomilere akışı ve diğer ekonomilerdeki

mal ve hizmetlerin de yerli ekonomiye akışı olarak özetlenebilir. Bu bakımdan dış ödemeler dengesi yerli ekonomi ile dış ekonomiler arasında gerçekleşen yukarıda bahsedilen mal ve hizmet akışlarından doğrudan doğruya faaliyetlerin sistematik olarak kayıt edilmesidir (Wahab 1989, s. 59).

Dış ödemeler dengesi bilhassa gelişmekte olan ülkeler için fevkalade önemlidir. Zira bu ülkeler gerekli olan teknoloji, mal ve hizmetlerin mutlaka dışarıdan temin etmek durumunda olduklarıdır. Bu da hiç şüphesiz ki dış ödemeler açısından finansal yönden büyük bir darboğazı oluşturur. Bu bakımdan turizm, gelişmekte olan ülkelerin açık veren dış ödemeler dengesini kapatmak için kullanılacak adeta bir can kurtaran simitidir.

Turizm, her memleket için mutlaka çift yönlü trafiği olan bir konudur. Her memleket mutlaka dışarıya turist gönderdiği gibi dışarıdan da turist kabul eder. Bu bakımdan turizm dengesi, dış ödemeler dengesinde önemli bir rol oynar. Gelişmekte olan ülkeler için turizm endüstrisini ilerleterek turizm gelirlerini arttırmak, diğer konularda ihtiyaç duyulan ithal mallarının dış ödemeler dengesinde yarattığı açıklığı kapatmak bakımından çok önemlidir.

Turizmin dış ödemeler dengesi üzerindeki etkisinin hesaplanmasına zemin teşkil etmek üzere I.M.F tarafından "turizm" in tanımı şöyle yapılmıştır. "Travel-this category is defined to include all receipts for goods and services provided to foreigners visiting the reporting country including transportation within that country (credit), and all payments for goods and services provided by foreigner to the re-

ABSTRACT

THE IMPACT OF TOURISM ON THE ECONOMIES OF DEVELOPING COUNTRIES

Tourism has the potential to generate badly needed foreign exchange earnings for developing countries. This paper gives a summary of the economic input of tourism with respect to types of impacts and provides some suggestions as to how to increase the positive economic impacts of tourism.

Dr. İbrahim Birkan, Bülür Sokak No: 19/14 Kavalcıdere, Ankara, Turkey.

Dr. İbrahim Birkan: Lisans, Ankara İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi (1974); yüksek lisans, ATIA Pazarlama yüksek lisans programı (1975), ATIA Finansman yüksek lisans programı (1976), University of Massachusetts Hotel Management yüksek lisans programı (1979); doktora, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası Pazarlama Programı (1994). Bilkent Üniversitesi öğretim görevlisi ve bir özel turizm şirketine yönetici.

porting country's residents travelling abroad (debit) (Basu 1988, s. 88).

Yukarıdaki tanımdan da anlaşılacağı üzere turizm gelirleri, sadece turistlerin otel ve yiyecek harcamalarından ibaret değildir. Turistlerin aldığı hediyelik eşya ve el sanat eserleri v.b. harcamalar bütçelerinde önemli bir yeri teşkil etmekte ve söz konusu ülke için büyük bir gelir kaynağı olmaktadır.

Turizmin istihdam üzerindeki etkisi

Turizm, diğer endüstrilere nazaran daha fazla istihdam olanakları sağlayan bir sektördür. Bu hususun en önemli nedenleri de turizmin **servis ortantasyonlu** ve **emek - yoğun** olması özelliklerinden kaynaklanmaktadır.

Turizm, kalkınmakta olan ülkelere nazaran diğer ekonomik aktivitelerin daha az olmasından dolayı, çok daha büyük bir önem arz etmektedir. Meksika, Kenya, Bermuda gibi ülkelere turizm ekonominin en büyük kısmını oluşturmaktadır.

Turistik tesislerde, diğer endüstri dallarında olduğu gibi otomasyona giderek maliyetleri düşürülebilme olanağı yok denecek derecededir. Bilakis verilen hizmetti arttırmak için daha fazla emek kullanılmak gerekmektedir. Örneğin beş yıldızlı şehir otellerinde oda başına düşen çalışan sayısı ortalama 1.1 iken, bu oran 4 yıldızlı otellerde 0.9 civarındadır. Turizmde çalışan personelin büyük kısmının kalifiye olması şart değildir. Bu konuda hiçbir deneyimi olmayan kişiler bile kısa bir zaman süreci içerisinde kilit olmayan pozisyonlar için eğitilebilirler. Türkiye gibi nüfusu çok genç olan, hızla artan ve iş eğitimi ve olanaklarının sınırlı olduğu ülkelerde turizm istihdam açısından çok önemli bir kaynaktır.

Turizmin yarattığı istihdam kapasitesinin miktarı çarpan (multiplier) faktörüyle daha da artmaktadır.

Turizmin gelirin tekrar dağıtılması konusundaki etkisi

Sanayileşmenin geliştiği yörelerde kırsal alanlardan göçler olmaktadır ve bu durumda ülke içindeki gelir dağılımı, sanayileşmemiş olan bölgelerin aleyhine olarak bozulmaktadır. Örneğin, Türkiye nüfusunun hemen hemen yarısı büyük şehirlere bu nedenle kaymış durumdadır.

Turizm, doğal olarak sanayi bölgelerinin dışında doğanın ve tarihi eserlerin bol olduğu yerlerde gelişmektedir. Bu bölgelerden turizm endüstrisinin gelişmesi bölgelerin aleyhlerine bozulmuş dağılımını dengelemekte etken olmaktadır. Böylece kalifiye emek gücünden ziyade düz emeğin bulunduğu bu bölgelerden şehirlere göç etme problemi de önlenmiş olmaktadır. Örneğin Türkiye'de büyük şehirlere ve sanayileşmiş bölgelere göç eden nüfusun hepsi kırsal kesimden gelmektedir ve turistik yörelerden böyle bir göç olmadığı gibi üstelik bu bölgelerde eleman sıkıntısı çekilmektedir.

III. TURİZMİN EKONOMİ ÜZERİNDEKİ DOLAYLI ETKİLERİ

Turizmin çarpan etkisi

Bütün ekonomistlerin tartışmasız olarak kabul ettikleri bir husus, turizm alanında çarpan faktörünün diğer alanlardakinden daha anlamlı ve açık bir etkisinin olduğudur. Ekonomide çarpanın anlamı, ekonomide belirli bir dönemde elde edilen ve sirküle edilen gelirin yarattığı etkinin orijinal rakamlarda ifade edilen gelirden daha fazla olmasıdır. Bu etkinin daha fazla olmasının nedeni de, içinde bulunan ekonominin durumuna göre ilk paranın diğer transaksyonların doğmasını sağlamasıdır. Çarpanın etkisi, ilk orijinal harcamanın ekonomide yarattığı etki ve onların etkilerinin tamamen ekonomide kaybolacağı zamana kadar sürecektir. Bu, içinde bulunan ekonominin gelir-tüketim sarkılına göre değişir.

Dış ödemeler dengesi bilhassa gelişmekte olan ülkeler için fevkalade önemlidir.

Turizm gelişmekte olan ülkelerin açık veren dış ödemeler dengesini kapatmak için kullanılabilecek adeta bir can kurtaran sınıttır.

Çarpanın etkisinin ekonomide sektör itibari ile hesaplanabilmesi, hangi sektörün daha fazla çarpana karşı hassa olduğunun belirlenmesi, bir ekonomide sektörel kalkınma planlarının yapılmasında büyük önem arz etmektedir.

Turizm sektöründe çarpanın etkisi söz konusu ekonominin durumuna göre değişik neticeler vermektedir. Örneğin Bermuda gibi turizmin girdilerinin çok büyük bir kısmının ithal edildiği bir ülkede, çarpan sayısı oldukça düşük olacaktır.

Zira bir ülke, suyu bile ithal ettiğinden daha ziyade çarpan ülke dışında etkisini göstermektedir.

Bunun yanında, Türkiye gibi turizm alanında üretilen servisin girdilerinin hemen hemen hepsinin yerli ekonomi içinde üretilebileceği ülkelerde çarpan katsayısı oldukça büyüktür. Türkiye'de bu rakamın % 3 civarında olduğu hesaplanmaktadır. Yani diğer bir deyişle, her bir dolarlık turizm harcaması ekonomide sanki 3 dolar harcanmış gibi etki yapmaktadır.

Dünya Bankası tarafından çeşitli ülkelerde çeşitli yıllar için yapılan çalışmalarda turizmde çarpan katsayıları hesaplanmıştır. Örneğin Yunanistan'da bu rakam 1.1.-1.4 arasında, İrlanda'da 2-2.7 arasında, Hawaii'de 0.9-1.3 arasında değişmektedir.

Turizmin bazı malların pazarlanması üzerindeki etkisi

Turizm harcamaları turistlerin birinci dereceden tüketimi ve ikinci derece tüketimi olmak üzere iki kısımda incelenebilir. İlk kısımda turistlerin yaptığı harcamalar otel ve yemek harcamalarıdır. İkinci kısımda ise turistlerin yaptığı diğer harcamalardır. Bir bakıma turizm gelirleri bu anlamıyla bir ihracat geliri olarak değerlendirilebilir. Hatta bir an için turistlerin aldıkları bu malları ihraç ettiğimizi düşünürsek, aradaki farkın ne olduğunu daha iyi anlayabiliriz. Bu malların ihraç edilmesi halinde dışarıda bir pazar bulunması, malların

depolanıp taşınması ve dağıtılması gereklidir. Oysa turizm sayesinde bu mallar ülke içerisinde satılmak suretiyle ihraç edilmektedir. Bugün Türkiye'de gelen turistlerin önemli bir kısmı halı, kilim, mücevherat gibi pahalı ve ülke içinde üretilen mallara karşı büyük talep göstermektedir. Bu surette de bu malların ülke içinde üretilmesi için bir talep doğmakta ve bu mallar ekonomiye döviz girdisi karşılığında satılmaktadır.

Turizmin devlet sektöründeki etkisi (vergiler)

Turizm, diğer ekonomik aktivitelerde de olduğu gibi, devlete direkt ve indirekt olarak vergi geliri sağlamaktadır. Hiç şüphesiz ki bir ülkenin turizm gelirleri arttıkça turizmden doğan vergi gelirlerinde de artış olmaktadır. Gelişmiş ülkelerde vergi gelirleri devletin sosyal politikasına bağlı olarak milli gelirin % 30 - 50'sini oluşturmaktadır. Gelişmekte olan ülkelerde ise bu oran % 20-30 arasındadır (ESDA 1992, s. 50).

Turizm endüstrisinin vergi gelirleri açısından çok önemli bir özelliği de çok çeşitli vergi türlerine girerek vergi geliri sağlamasıdır. Örneğin gelir vergisi, katma değer vergisi, kurumlar vergisi, arazi vergisi, belediye vergisi v.b. gibi. Turizmin çoğaltan etkisi vergide de kendini göstermekte ve söz konusu devlet için oldukça önemli bir miktarda vergi geliri temin etmektedir.

Bilhassa turizmin gelişmekte olduğu ülkelerde turizm yatırımlarını teşvik etmek amacıyla devletler finansal yönden teşvik kararları aldıkları gibi vergi muafiyetleri de ihdas etmektedirler. Şüphesiz ki bu tip uygulamalar turizmden sağlanacak vergilerde bir azalmaya sebebiyet verecektir. Yalnız şunu unutmamak gerekir ki, turizm yatırımları çok fazla miktarda sabit yatırımı gerektiren pahalı yatırımlardır ve ancak birtakım teşviklerle cazip olabilmektedir. Bu bakımdan yapılan vergisel teşvikler son derece hayati olmaktadır. Ayrıca, vergi teşvikleri sayesinde azalan turizm gelirleri

Bütün ekonomistlerin tartışmasız olarak kabul ettikleri bir husus, turizm alanında çarpan faktörünün diğer alanlardakinden daha anlamlı ve açık bir etkisinin olduğudur.

geçicidir, teşvikler yatırımın yapılabilmesi için gerekli ivmeyi vermekte son derece etken olmaktadır. Bu ivme verildikten sonra vergi teşvikleri zaten zamanla azalacaktır.

Turizmin sağladığı vergi gelirlerinin genel vergiler içerisindeki yerinin ne olduğunun tam olarak hesaplanması kolay değildir. Zira turizm aktiviteleri, ekonominin içerisine çok geniş yüzölçümü olarak giren ve diğer aktiviteleri de başlatan bir ekonomik faaliyetler manzumesidir. Fakat hiç şüphe yoktur ki, turizm, diğer endüstrilerle karşılaştırıldığında devlete daha çok miktarda vergi geliri getiren çok önemli bir finansal kaynaktır.

Turizmin ekonomi üzerindeki imitasyon etkisi

Bu etki, turizmin toplum üzerindeki imitasyon etkisinden kaynaklanmaktadır. Bilhassa turizme yeni açılan toplumlarda gelen turistlerin sosyal ve ekonomik davranışlarının sayesinde lokal toplumların alışkanlıkları ve yaşam tarzlarında değişiklik meydana gelmekte ve bu durumdan da ekonomi olumlu yönde etkilenmektedir.

Turistlerin talep ettikleri mal ve hizmetleri gören yöresel halk ta bu mal ve hizmetlere aşina olmakta, alışmakta ve kullanmaktadır. Bu durumda ekonomik yönden bir talep artışına sebebiyet vermektedir.

IV. SONUÇ

Yukarıda da belirtildiği üzere turizm, kalkınmakta olan ülkelerin ekonomileri açısından çok önemli bir kaynak olmaktadır. Bu bakımdan Türkiye gibi büyük turizm potansiyeli olan ülkelerin mutlaka bu potansiyellerini çok iyi bir şekilde değerlendirmeleri ve sahip oldukları "turizm rekabet avantajlarını" iyi kullanmaları gerekmektedir. Bir başka deyişle turizm, turizm potansiyeli olan kalkınmakta olan ülkeler açısından bir 'öncelikli sektör' olmaktadır. Bu bakımdan kalkınmakta olan ülkelerin ekonomilerinin turizm potansiyellerinin çok iyi değerlendirilmesi ve turizm endüstrilerinin akılcı teşvik tedbirleri ile canlandırılarak ülke için çok önemli bir döviz kaynağı durumuna getirilmesi ülke ekonomileri açısından çok yararlı olacaktır. □

KAYNAKÇA

BASU, K. (1988), "The Role of International Tourism in The Economic Development of the Third World: A Marketing Framework", *Marketing and Economic Development Issues and Opinion, Proceeding of the Second International Conference on Marketing Development*, Editör: James E. Littlefield ve Magdolna Csath.

ESDA (1992). *Turizm Yatırımlarının Ekonomiye Katkıları*, Ekonomik ve Sosyal Dokümantasyon ve Araştırma A.Ş.

WAHAB, A. (1989), *Wahab on Tourism Management*, London, Tourism International Press.

LEA, John (1988), *Tourism and Development in the Third World*, Loutledge Publications, London, 1988.

Turizm, kalkınmakta olan ülkelerin ekonomileri açısından çok önem bir kaynak olmaktadır. Bu bakımdan Türkiye gibi büyük turizm potansiyeli olan ülkelerin mutlaka bu potansiyellerini çok iyi bir şekilde değerlendirmeleri ve sahip oldukları "turizm rekabet avantajlarını" iyi kullanmaları gerekmektedir.

ANATOLIA TURİZM YAYINLARI MERKEZİ

tarafından pazarlanan kitapların yeni dönem fiyatları

1. Genel Turizm: Ülkeler-Kavramlar (N. Kozak-M. Akoğlan-M. Kazak)
xiv + 192 sayfa, 16 Tablo, 7 Şekil, (1994) 200.000 TL.
2. Turizmin Türkiye'nin Sosyo-Ekonomik Yapısına Etkileri (Dr. M. Özdemir)
192 Sayfa, 39 Tablo, (1992) 250.000 TL.
3. Oteller İşletmelerinde Kat Hizmetleri Yönetimi (M. Akoğlan)
128 sayfa, 14 Tablo, 5 Şekil, (1993) 160.000 TL.

Sipariş adresi: Anatolia Dergisi, P. K. 589 06445 Yenisehir - Ankara, tel : (0312) 479 10 84